УДК 373.2 (075.32)

Ә.Г. Төхфәтуллина

МӘКТӘПКӘЧӘ БЕЛЕМ БИРҮ ПРОГРАММАЛАРЫ: ҮТКӘНЕ ҺӘМ БҮГЕНГЕСЕ

В статье рассматривается история развития дошкольных образовательных программ. Региональные дошкольные образовательные программы возникли не на пустом месте. Современные программы развития речи имеют свою историю становления. Истоки этих программ восходят к первым документам детских садов, разработанным в послереволюционный период. Содержание и структура программ формировались постепенно. По мере развития педагогической науки и практики в них появлялись новые задачи, уточнялись и расширялись объемы речевых умений и навыков, а также совершенствовалась общая структура.

По мере накопления научных исследований и практического опыта вносились изменения и дополнения в структуру программ. Так, увеличивался спектр упражнений и видов работ, направленных на комплексное развитие речевой активности ребенка.

Современные программы предусматривают различные формы взаимодействия взрослого и ребенка, способствующие эффективному решению задач развития речи.

В итоге сформировалась целостная система дошкольного образования, направленная на гармоничное развитие ребенка, обеспечение преемственности дошкольного и начального школьного звеньев. Таким образом, современные региональные дошкольные образовательные программы представляют собой итог длительной эволюции, включившей в себя лучшие достижения прошлого и актуальные инновации настоящего.

Ключевые слова: программа, развитие речи, педагоги, дошкольное образование, дошкольники, воспитатели, задачи, методы, принципы, речь.

The article considers the issue of the history of preschool educational programs. Regional preschool educational programs did not appear out of nowhere. Modern speech development programs have their own history of formation. The origins of these programs go back to the first documents of kindergartens developed in the post-revolutionary period. The content and structure of the programs were formed gradually.

As pedagogical science and practice developed, new tasks appeared in them, the scope of speech skills and abilities was clarified and expanded, and the general structure was improved. As scientific research and practical experience accumulated, changes and additions were made to the structure of the programs. Thus, the range of exercises and types of work aimed at the comprehensive development of the child's speech activity increased. Modern programs provide for various forms of interaction between an adult and a child, contributing to the effective solution of speech development problems.

As a result, an integrated system of preschool education was formed, aimed at the harmonious development of the child, ensuring the continuity of the preschool and primary school levels. Thus, modern regional preschool educational programs are

the result of a long evolution, which included the best achievements of the past and current innovations of the present.

Keywords: program, speech development, teachers, preschool education, preschoolers, educators, tasks, methods, principles, speech.

Сөйләм үстерү бурычлары, сөйләм күнекмәләре һәм осталыгы, төрле яшь төркемнәрендәге балалар сөйләменә таләпләрне билгеләүче программалар аша тормышка ашырыла.

Хәзергә көндә гамәлдә булган «Туган телдә сөйләм үстерү программалары»ның тарихы еракларга барып тоташа [18]. Октябрь революциясеннән соң илдәге кискен борылышлар мәгариф өлкәсенә дә зур йогынты ясый. Бердән, белем бирү тулысынча дәүләт карамагына күчерелеп, аның максаты, бурычлары һәм эчтәлеге тамырдан үзгәрсә, икенчедән, структур яктан үзгәрешләр дә кертелә, мәгариф челтәрендә мәктәпкәчә тәрбия һәм белем бирү тармагы барлыкка килә [7].

Мәктәпкәчә тәрбия йортлары оешуның беренче елларында тәрбия буенча бердәм система, расланган бердәм юнәлеш булмый. Яңа төр тәрбия оешмалары челтәре барлыкка килгәч, педагоглар алдына әлеге оешмаларның төп максатларын билгеләү, төрләрен ачыклау, һәрбер төрнең тормышка ашыру юлларын һәм аларның эшчәнлеген оештыру буенча методик кулланмалар белән тәэмин итү зарурлыгы килеп баса. Октябрь революциясенең беренче елларында мәктәпкәчә яшьтәге балалар өчен татар педагоглары тарафыннан татар халкының гореф-гадәтләрен, тормыш-көнкүрешен күз алдында тотып язылган методик һәм педагогик кулланмалар төзелә. Әлеге хезмәтләр уен барышында баланың сөйләм телен үстерүгә, физик һәм хезмәт тәрбиясе бирүгә, балаларда сәламәт яшәү күнекмәләре булдыруга юнәлдерелгәннәр. Бу эш белән беренче чиратта үзләре үк мәктәпкәчә тәрбия йортлары оештырып йөргән галимнәр шөгыльләнә. Алардан К. Вәлитова, С. Миңлекәй, М. Ялымова, М. Мөштәри һ. б. ны санап китәргә була. Алар үзләренең гамәли һәм тәгълимати хезмәтләре белән мәктәпкәчә тәрбия эшенең урнашуына һәм аның таралуына зур йогынты ясыйлар [7]. Бу хезмәтләрдә сөйләм үстерү бурычлары гомум характерда булып, коллективизм һәм яңа кеше тәрбияләү принципларына корыла, сөйләм үстерү заман чынбарлыгы яки тормыш белән бәйләп карау күздә тотыла.

1962 елда РСФСР Мәгариф министрлыгы тарафыннан тәрбиячеләр өчен төп дәүләт документы буларак «Балалар бакчасында тәрбия һәм белем бирү программасы» раслана һәм куллануга тәкъдим ителә. Программа педагогика тарихында балаларны сабый чактан алып мәктәпкә кадәр (2 айдан алып 7 яшькә кадәр) тәрбияләүнең төп эчтәлеген һәм формаларын билгеләгән беренче методик документ була [10]. Анда сөйләм үстерү бурычы эшчәнлекле якын килү аша хәл ителә, ягъни сөйләм күнекмәләре һәр бүлек саен чагылып, сөйләм осталыгы характеры һәр төр эшчәнлекнең эчтәлеге, оештыру үзенчәлеге белән билгеләнә. Гомумән, бу программада балалар сөй-

ләменә таләпләрне сөйләм дөреслегеннән һәм матурлыгыннан чыгып карау талпынышы ясала. Бу программа СССРның, нигездә, барлык балалар бакчаларында XX гасыр ахырында яңа норматив документлар барлыкка килгәнче кулланылган. 1978 елда аңа үзгәрешләр кертелә һәм ул үрнәк программа дип атала башлый. Татар телендә тәрбия бирә торган мәктәпкәчә тәрбия учреждениеләре үзләренең эшчәнлеген федераль программага («Балалар бакчасында тәрбия һәм белем бирү программасы»на [10]) таянып алып баралар. Аның нигезендә союздаш республикалар төбәкнең үз программасын төзи. Татарстанда 1994 елда әлеге программа филология фәннәре докторы, профессор Ф.Ю. Юсупов җитәкчелегендә З.Ф. Камалова, Р.А. Борһанова, Р.Н. Ярмиева, М.А. Вәлиуллиннар тарафыннан тәрҗемә ителә һәм, шуңа нигезләнеп, «Балалар бакчасында тәрбия һәм укыту программасы» басылып чыга [4]. Акыл, хезмәт, әхлак тәрбиясе, физик һәм эстетик тәрбия бирүне, нәниләрне мәктәптә укуга әзерләүне күздә тоткан бу программа татар телендә тәрбия бирүче балалар бакчалары педагоглары өчен зур сөенеч була. Аның уңышлы ягы – тәрбия һәм белем бирү процессына милли-төбәк компонентлары кертелү. Программага, сөйләм телен үстерү максатыннан, татар язучыларының төрле жанрларда иҗат ителгән әсәрләре кертелә, музыка тәрбиясе бирү өчен классик татар композиторларының әсәрләре киң урын ала.

Тәрбия һәм белем бирү эшендә укыту-дисциплинар модель куллану – программаның [4] зур кимчелеге. Баланы мәктәптә укырга әзерләү, аңа билгеле бер күләмдә белем һәм күнекмәләр бирү төп максат булып тора. Ә баланы шәхес буларак үстерү, аңа мәктәптә уку өчен кирәкле психологик процесслар – күзәтүчәнлек, хәтер, логик фикерләү сәләте, игътибарлылык һ. б. икенче планда, читтә кала. Балаларның шәхси үзенчәлекләрен өйрәнеп, аларның сәләтләрен ачу, шул сәләтне үстерүгә юнәлеш бирүгә дә зур игътибар ителми.

1990 елның 30 августында кабул ителгән суверенлык декларациясе нигезендә татар һәм рус телләре дәүләт теле итеп игълан ителгәч, мәктәпкәчә тәрбия учреждениеләрендә рус һәм башка милләт балаларына татар теле өйрәтү бурычы куела.

1991 елдан соң базар икътисадына һәм демократик үзгәртеп коруларга күчү мәгариф өлкәсенең дә үзгәрүенә китерә. Һәр балага аерым якын килүгә һәм аның шәхси үзенчәлекләрен исәпкә алуга нигезләнгән яңа мәктәпкәчә тәрбия бирү концепцияләре һәм модельләре барлыкка килә. Региональ хакимият органнары җирле шартларга һәм төбәкләрнең мәдәни үзенчәлекләренә җайлаштырылган белем бирү программаларын мөстәкыйль рәвештә эшләү мөмкинлегенә ия була.

1992 елда кабул ителгән «Татарстан Республикасы халыклары телләре турында» законы [12] нигезендә балалар бакчаларында тәрбияләнүчеләрнең үз туган телендә сөйләшә алу сәләтен җитди үстерү, аларның танып белү процессларын камилләштерү, белем һәм тәрбия бирүдә милли мирастан, матур әдәбият әсәрләреннән сыйфатлы файдалану мөһим бурычлар рәтенә куела. Нәтиҗәдә, белем бирүнең

беренче баскычы булган мәктәпкәчә тәрбия учреждениеләренең эше көннән-көн яңара, матур традицияләргә байый. Педагоглар яшь буынны тәрбияләүдә яңа чаралар, белем бирүнең нәтиҗәле методларын эзлиләр, тәрбия эшендә халкыбызның күркәм традицияләренә, педагогик тәҗрибәсенә ныграк таяналар. Балаларның физик, интеллектуаль һәм шәхси үсешен тәэмин итү, иҗат мөмкинлекләрен ачу һәм үстерүгә зур игътибар бирелә. Тәрбия-белем бирү эшендә бертөрлелектән арына барып, заман таләпләренә җавап бирә торган программалар, яңа технологияләр көннән-көн киңрәк кулланыла. Татар телен өйрәтүче тәрбиячеләргә татар телен «Балалар бакчасында татар теле өйрәтү программасы» [2], ә ана телен «Балалар бакчасында тәрбия һәм белем бирү программасы» [3] нигезендә алып барырга тәкъдим ителә.

2000 елларда «Балалар бакчасында тәрбия һәм укыту программасы» [3] балалар бакчаларының ихтыяҗларын канәгатьләндерә алмый. Илдә бара торган үзгәрешләрне, заман таләпләрен искә алып, Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгының фәнни-методик үзәге (Татарстан Республикасы Мәгариф хезмәткәрләренең белемен күтәрү институты белән берлектә) программаны кабат нәшер итүгә әзерли.

М.А. Васильева җитәкчелегендә эшләнгән «Программа воспитания и обучения в детском саду» [9] федераль программасына нигезләнеп, татар телендә төбәкнең «Балалар бакчасында тәрбия һәм белем бирү программасы» [3] төзелә. Шулай ук программаның кайбер бүлекләрендә Ф.Ю. Юсупов җитәкчелегендә төзелгән «Балалар бакчасында тәрбияләү һәм укыту программасы»ның [4] тәрҗемәсе файдаланыла. Программа мәктәпкәчә тәрбия буенча дәүләт һәм республика стандартларын, педагогика һәм психология өлкәсендәге казанышларны, хәзерге көн таләпләрен искә алып үзгәртелә, тулыландырыла. Балаларда халык иҗаты, милли-гамәли сәнгать, халык һөнәрчелеге белән кызыксыну хисе уяту максатыннан, программага татар халкының тормыш-көнкүрешендәге үзенчәлекләр, милли кием, мөселман бәйрәмнәре, республикабызның иҗтимагый тормыш вакыйгалары, символикасы; сынлы сәнгать әсәрләре, декоратив-гамәли сәнгать үрнәкләре белән таныштыру бурычлары кертелгән.

2000 елда К.В. Закирова һәм Р.А. Борһановалар тарафыннан балалар бакчаларының эшен камилләштерү һәм эчтәлеген яңарту буенча үзгәрешләр кертелгән «Балалар бакчасында тәрбия һәм белем бирү программасы» төзелә [3]. Тәрбия-белем бирү процессына милли-төбәк компонентлары кертүгә нигезләнгән әлеге программа яңа социаль-икътисади шартлар балаларда милли аң һәм үзаң тәрбияләү, нәниләрне үз халкының тарихы, традицияләре, мәдәнияте белән таныштыру бурычын куя. Балалар, иң беренче чиратта, үзе яши торган төбәкнең табигате һәм аның үзенчәлекләрен, шулай ук туган халкының үзенә генә хас гореф-гадәтләрен, сәнгатен, әдәбиятын, мәдәниятен аеруча яхшы белергә тиешләр. Программада тәрбия

эше «үз туган халкының мәдәниятеннән – дөнья культурасына» дигән методологик принципка нигезләнеп алып барылырга тиеш, дигән таләп куела.

Балаларда халык иҗаты, милли-гамәли сәнгать, халык һөнәрчелеге белән кызыксыну хисе уяту максатыннан, программага татар халкының тормыш-көнкүрешендәге үзенчәлекләр, милли кием, мөселман бәйрәмнәре, республикабызның иҗтимагый тормыш вакыйгалары, символикасы; сынлы сәнгать әсәрләре, декоратив-гамәли сәнгать үрнәкләре белән таныштыру бурычлары кертелә.

Программада балалар өчен язылган матур әдәбият һәм фольклор әсәрләре һәр яшь төркеме өчен кварталларга бүленеп тәкъдим ителә. Әсәрләр уку, эчтәлеген сөйләү, ятлау өчен дип күрсәтелеп бирелә. Ләкин бу шартлы бүленеш кенә. Чөнки балаларның әдәби әсәрләрне аңлау, кабул итү мөмкинлекләре төрле. Моңа аларның шәхси үзенчәлекләре дә, яшәү шартлары да, шулай ук матур әдәбият белән таныштыруның ни дәрәҗәдә эзлекле алып барылуы дә йогынты ясый. Шунлыктан тәрбияче әсәрләр белән эшләү төрен (ятлау, эчтәлеген сөйләү, уку) үзе билгели ала. Шулай ук, тәрбияче, болар белән генә чикләнмичә, өстәмә әдәбиятка да мөрәҗәгать итәргә тиеш. Анда эчтәлеге белән балалар күңеленә якын, аңлаешлы, алар яратып тыңлый торган күп кенә әсәрләр тупланган.

Программада шулай ук нәниләрдә әдәплелек, әхлакый сыйфатлар тәрбияләүгә дә зур игътибар бирелгән.

2014 елда «Мәктәпкәчә белем бирүнең федераль дәүләт стандарты» [11] гамәлгә кергәннән соң, белгечләр алдына мәктәпкәчә мәгарифнең үрнәк программаларын төзү бурычы куела. Мәктәпкәчә белем бирү оешмалары, Федераль дәүләт мәктәпкәчә белем бирү стандарты таләпләренә һәм үрнәк белем бирү программасына нигезләнеп [8], үзләренең белем бирү программасын төзи, раслый һәм тормышка ашыра. Бу очракта, һичшиксез, мәктәпкәчә белем бирү программасының инвариант (үзгәреш кертелми торган, гомуми күләмнең 60% ыннан ким булмаган) һәм вариатив (белем бирүдә катнашучылар төзегән – 40% тан артык булмаган) өлешләрдән торырга тиешлеген истә тоту зарур. Вариатив өлеш мәктәпкәчә белем бирү оешмасы тарафыннан мөстәкыйль төзелә. Монда, әлбәттә, этник-мәдәни ихтыяҗлар, милли төбәк үзенчәлекләре, мәгариф оешмасының мәнфәгатьләре, сәламәтлеге чикләнгән балаларның шәхси теләк-мөмкинлекләре, ата-аналарның сорау-тәкъдимнәре һ. б. искә алына. Димәк, мәктәпкәчә белем бирү оешмалары, төп норматив документларны файдаланып, әлегә үз программаларын төзи һәм эш юнәлешләрен билгели ала. Программа эчтәлеге балаларны шәхес буларак формалаштыруны, аларның төрле юнәлештәге эшчәнлектә кызыксынуларын һәм сәләтләрен үстерүне тәэмин итәргә тиеш була.

Шушы таләпләрне тормышка ашыру өчен бала иң элек үз фикерен булдырырга һәм аны курыкмыйча дөрес, аңлаешлы сөйләм белән әйтеп бирә белергә тиеш. Балаларның акыл үсешен һәм сөйләм телен

үстерү, кечкенәдән үк үз туган телендә сөйләшергә, аралашырга өйрәтү – бүгенге көннең иң мөһим бурычы.

2015 елда Россия Федерациясе Мәгариф һәм фән министрлыгының рәсми үрнәк төп гомуми белем бирү программалары реестрына Н.Е. Веракса, Т.С. Комарова, М.А. Васильева редакциясендә «Туганнан алып мәктәпкәчә. Мәктәпкәчә төп белем бирү программасы» кертелде. 2016 елда ул Р.И. Хәлиуллина тарафыннан татар теленә тәрҗемә ителде [13].

Үрнәк программаның кысалы характеры мәктәпкәчә белем бирү оешмаларында белем бирү процессының гомуми моделен тәкъдим итү, үсешнең яшькә бәйле нормативларын күрсәтү, белем бирү эшчәнлегенең структурасын билгеләү һәм эчтәлеген баланың биш төрле белем бирү өлкәсендә үсеш юнәлешләренә туры килә торган итеп тулыландыру аша ачыла. Программаның төп максатлары – баланың мәктәпкәчә балачагын тулы канлы уздыру өчен уңай шартлар тудыру, анда культура нигезен формалаштыру, яшь һәм индивидуаль үзенчәлекләрне исәпкә алып, психик һәм физик сыйфатларны һәрьяклап үстерү, тормышка әзерләү, уку эшчәнлегенә алшартлар формалаштыру, мәктәпкәчә яшьтәге баланың тормыш иминлеген тәэмин итү.

Программада баланың шәхесен үстерүгә, балаларның сәламәтлеген ныгытуга һәм саклауга, шулай ук мәктәпкәчә яшьтәге балаларда патриотизм, актив тормыш позициясе, тормышта килеп туган төрле хәлләрдән чыгу юлларын таба белү, традицион кыйммәтләргә карата хөрмәт кебек сыйфатлар тәрбияләүгә аеруча игътибар бирелә.

Программага хас үзенчәлекләр:

1. Бала шәхесен үстерүгә юнәлгәнлек.
2. Патриотик юнәлгәнлек.
3. Әхлакый тәрбиягә, традицион кыйммәтләрне яклауга юнәлгәнлек.
4. Алга таба укуны дәвам итү максатын кую.
5. Балаларның сәламәтлеген саклауга һәм ныгытуга юнәлгәнлек.
6. Баланың индивидуаль үзенчәлекләрен исәпкә алуга юнәлгәнлек.

Программа федераль дәүләт белем бирү стандарты нигезендә түбәндәге үсеш юнәлешләрен тормышка ашыру максатын куя:

1. Социаль-аралашу үсеше.
2. Танып-белү үсеше.
3. Сөйләм үсеше.
4. Эстетик-сәнгать үсеше.
5. Физик үсеш.

Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгы тарафыннан Министрлар Кабинеты карары белән кабул ителгән 2010–2015 елларда Мәгарифне үстерү стратегиясе – «Киләчәк» программасы ярдәмендә, мәктәпкәчә тәрбия һәм белем бирү учреждениеләре өчен төбәкнең мәктәпкәчә белем бирү программасы төзелеп [19], Федераль дәүләт мәгариф стандарты таләпләренә җавап бирә алырдай

укыту-методик комплектлар булдырылды. УМК га методик әсбаплар, программалар, хрестоматияләр, эш дәфтәрләре, тематик картинкалар, күрсәтмә һәм тарату материаллары, мультимедиа чаралары керә. Бу комплектларга балаларны татар һәм рус телендә дөрес сөйләшергә өйрәтү, балаларны кызыксындыра алырлык аралашу даирәсе булдыру, сюжетлы уеннар оештыру, гомумән, балаларның актив сөйләмен үстерү максаты куелган.

«Туган телдә сөйләшәбез» укыту-методик комплекты ярдәмендә (авторлары: З.М. Зарипова, Ф.В. Хәзрәтова, З.Г. Шәрәфетдинова, И.Җ. Хәбибуллина) [14] тәрбиячеләр татар теленә өйрәтү һәм сөйләмне үстерү бурычларын танып белү, коммуникатив алымнар, матур әдәбият белән таныштыру аша гамәлгә ашыра. «Туган телдә сөйләшәбез» методик кулланмасы балаларга тел хәзинәсен, татар теленең матурлыгын, байлыгын аңларга, үзләрендә күркәм сыйфатлар булдырырга; кеше өчен газиз булган туган илгә, туган телебезгә мәхәббәт, эти-әниләргә, өлкәннәргә карата хөрмәт-итагать тәрбияләргә; үзләрендә хезмәт сөю, тыйнаклык, шәфкатьлелек кебек сыйфатлар булдыруны күздә тота.

Хәзерге вакытта балалар бакчасында туган телгә өйрәтү һәм сөйләм үстерү «Куаныч» мәктәпкәчә белем бирү программасы»на [18] нигезләнеп алып барыла. Программа Федераль дәүләт мәктәпкәчә белем бирү стандарты, Федераль мәктәпкәчә белем бирү программасы таләпләренә туры китереп эшләнгән. Әлеге Программа максат һәм бурычларны, планлаштырылган нәтиҗәләрне, мәгариф эшчәнлеген оештыруны, белем бирү мөнәсәбәтләрендә катнашучылар тарафыннан балачак үсешенең этномәдәни һәм яңа социомәдәни вазгыятен исәпкә алып формалаштырыла торган мәктәпкәчә белем бирүнең эчтәлеген билгели. Программа белем бирүнең иң югары максатын – кеше турында әхлакый (идеаль) күзаллау буларак аңлана торган милли тәрбия идеалын гамәлгә ашыруга нигезләнә.

Программада 2–7 яшьлек балалар өчен белем бирү мөнәсәбәтләрендә катнашучылар тарафыннан төбәкнең иҗтимагый-мәдәни һәм милли кыйммәтләрен исәпкә алып формалаштырыла торган белем бирү эчтәлеге чагылыш таба, күпмилләтле Россия Федерациясе халыкларының тел мирасын саклау һәм үстерүне тәэмин итү максатыннан әлеге программаны туган (татар) телдә тормышка ашыру каралган.

Программа оешмада һәр баланың эмоциональ иминлеген тәэмин итүгә, баланы тел, предмет, табигать, кешеләр арасындагы мөнәсәбәтләргә, шулай ук танып белү, үзгәртеп кору һәм иҗат итү ысулларына нигезләнгән гомумкешелек мәдәнияте белән таныштыру һәм аны үзләштерү өчен шартлар тудыруны күз уңында тоткан мәктәпкәчә яшьтәге балалар үсеше проблемасына мәдәни-тарихи якын килүгә туры китереп эшләнгән.

Төбәкнең мәктәпкәчә белем бирү программалары буш урында гына барлыкка килмәгән. Алар, вакытлар узу белән, мәктәпкәчә белем

бирү ихтыяҗын канәгатьләндерми, мәгариф, заман таләпләренә туры килми башлый, нәтиҗәдә, алар урынына яңа программалар барлыкка килә. Бүген мәктәпкәчә учреждениеләрнең төбәк мәгариф программалары, заманча таләпләргә һәм чынбарлыкка яраклашып үсүен дәвам итә. Алар бала үсешен тәэмин итүә торган заманча алымнар һәм технологияләр кертеп, үткәннең иң яхшы традицияләренең дәвамчанлыгын саклый.

Хәзер гамәлдә булган бу документ [18] мәктәпкәчә белем бирүнең федераль мәгариф программасына, танылган педагог һәм методистларның күпьеллык эш тәҗрибәсенә һәм милли традицияләргә таяна.

Әдәбият

1. Балалар бакчасында татарча сөйләм үстерү дәресләре: балалар бакчаларында эшләүче тәрбиячеләр өчен методик кулланма / [төз.: З.М. Зарипова, А.И. Касыймова]. Казан, 2010. 117 б.

2. *Борһанова Р.А., Юсупов Ф.Ю.* Балалар бакчасында татар теле өйрәтү программасы. Татарстан Республикасы Мәгариф министрлыгы тарафыннан расланган. Казан: РИЦ «Школа», 2004.

3. Балалар бакчасында тәрбия һәм белем бирү программасы / [төз.: К.В. Закирова, Р.А. Борһанова]. Казан: Хәтер, 2000. 192 б.

4. Балалар бакчасында тәрбия һәм укыту программасы / [төз.: Ф.Ю. Юсупов, З.Ф. Камалова, Р.А. Борһанова, А.Ш. Әсәдуллин, Р.Н. Ярмиев, М.Ә. Вәлиуллин]. Чаллы, 1994. 114 б.

5. Белем бирү һәм тәрбия процессында милли төбәк компоненты: балалар бакчалары тәрбиячеләре, татар телен өйрәтүче тәрбиячеләр, башлангыч сыйныф укытучылары өчен методик кулланма / [төз. З.М. Зарипова]. Яр Чаллы, 2000. 70 б.

6. *Вәлитова К.* Мәктәпкә кадәр тәрбия // Мәгариф. 1921. № 1/2. Б. 36–43.

7. *Зиннәтуллина А.Ә.* Татар балалар бакчаларының барлыкка килү алшартлары һәм беренче адымнары // https://historicalethnology.org/wp-content/uploads/2018/01/ИЭ_2_2017_Зиннатуллина_338-345.pdf (мөрәҗәгать итү көне: 30.05.2025).

8. От рождения до школы. Инновационная программа дошкольного образования / [под ред. Н.Е. Вераксы, Т.С. Комаровой, Э.М. Дорофеевой]. М.: МОЗАИКА-СИНТЕЗ, 2015. 336 с.

9. Программа воспитания и обучения в детском саду / [под ред. М.А. Васильевой]. М.: Просвещение, 1985. 208 с.

10. Программа воспитания и обучения в детском саду / под ред. Н.А. Ветлугиной. М.: Просвещение, 1962. 288 с.

11. *Сафиуллина Г.* Мәктәпкәчә белем бирү стандарты: таләпләр һәм мөмкинлекләр // Мәгариф. 2014. № 12. Б. 11–14.

12. «Татарстан Республикасы халыклары телләре турында» Татарстан Республикасы законы. Казан: РИЦ «Школа», 1998. 80 б.

13. Туганнан алып мәктәпкәчә. Мәктәпкәчә төп белем бирү программасы / [Н.Е. Веракса, Т.С. Комарова, М.А. Васильева; русчадан Р.И. Хәлиуллина тәрҗ.]. Казан: ХӘТЕР, 2016. 357 б.

14. Туган телдә сөйләшәбез. Балалар бакчасында татар телендә тәрбия һәм белем бирүче тәрбиячеләр өчен методик кулланма / [З.Г. Шәрәфетдинова, И.Җ. Хәбибуллина, Ф.В. Хәзрәтова]. Казан: Татар. кит. нәшр., 2018. 19 б.

15. Туган телдә сөйләшәбез: методик әсбап / [З.Г. Шәрәфетдинова, И.Җ. Хәбибуллина, Ф.В. Хәзрәтова]. Казан: Инновацион технологияләр үзәге, 2019. 256 б.

16. Федеральный государственный стандарт дошкольного образования (утвержден приказом Минобрнауки России от 17.10.2013 № 1155). Официальный сайт МО и Н РТ (мөрәҗәгать итү көне: 09.12.2024).

17. *Хәмидуллин Ф.* Беренче балалар бакчасы // Мәгариф. 1967. № 11. Б. 57– 58.

18. *Шәехова Р.К.* «Куаныч» төбәкнең мәктәпкәчә белем бирү программасы. Казан: Татар балалар нәшр., 2024. 146 б.

19. *Шаехова Р.К.* Региональная программа дошкольного образования = Төбәкнең мәктәпкәчә белем бирү программасы. Казан: РИЦ, 2012. 99 с.

Мәкалә Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты 16.07.2024 ел № 565 Карары нигезендә Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе ярдәмендә әзерләнде.

Статья подготовлена при поддержке Академии наук РТ по Постановлению КМ РТ № 565 от 16.07.2024.

Төхфәтуллина Әлфия Госман кызы,
филология фәннәре кандидаты, Г. Тукай исемендәге Арча педагогия көллиятенең татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Тухфатуллина Альфия Гусмановна,
кандидат филологических наук, преподаватель татарского языка и литературы Арского педагогического колледжа им. Г. Тукая

12345alfia@mail.ru